

УДК 330.366:65.01

Рудич О.О.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Герасименко І.О.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Ткаченко К.В.,
к.е.н., асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Білоцерківський національний аграрний університет

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПРОЦЕСУ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Rudych O.O.,
*cand.sc.(econ.), assistant professor at the
department of finance, banking and insurance*
Herasimenko I.O.,
*cand.sc.(econ.), assistant professor at the
department of finance, banking and insurance*
Tkachenko K.V.,
*cand.sc.(econ.), assistant at the department
of finance, banking and insurance*
Bila Tserkva National Agrarian University

THE ESSENCE OF THE ECONOMIC STABILITY OF ENTERPRISES AND THE PROCESS OF ITS ENSURING

Постановка проблеми. Невід'ємною умовою стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств є необхідність розробки комплексу інструментів, адекватних ринковій ситуації, які дають змогу враховувати численні виклики та забезпечувати підвищення їх економічної стійкості. При цьому основною метою розвитку суб'єктів господарювання галузі слід вважати створення умов для розширеного відтворення, збереження динаміки розвитку в довгостроковій перспективі на основі мінімізації негативного впливу ризику та невизначеності на результати їхньої діяльності. У зв'язку із цим актуальним є проведення поглиблених науково-методичних і прикладних досліджень, присвячених економічній стійкості й розробці сучасних методів та інструментів управління в напрямі забезпечення високої адаптивності сільськогосподарських підприємств до умов внутрішнього та зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку проблеми забезпечення економічної стійкості господарських систем із позицій системного підходу зробили вітчизняні вчені: В.Г. Андрійчук, В.М. Геєць, О.І. Гуторов, О.М. Варченко, А.С. Даниленко, П.М. Макаренко, О.В. Олійник, Б.Й. Пасхавер, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська та ін.

Водночас, певні питання забезпечення економічної стійкості виробництва у сільськогосподарських підприємствах не знайшли достатньо повного викладу. Так, вимагають науково обґрунтованого вирішення питання систематизації показників і методичних аспектів оцінки стійкості виробництва зерна, розробки адаптаційних інструментів для забезпечення ефективності виробництва як основи економічної стійкості.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень щодо з'ясування економічної стійкості підприємств та розробка практичних рекомендацій щодо управління ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день науковці не дійшли до єдиної думки з приводу розуміння поняття «економічна стійкість». Наведені дослідниками визначення відрізняються сутнісними характеристиками, тому зміст даного поняття залишається предметом наукових дискусій. З метою врахування накопиченого досвіду в дослідженні економічної стійкості пропонується систематизувати численні уявлення, класифікувати підходи за принципом основної властивості – структурного та процесно-поведінкового напрямку. Структурний напрям об'єднує

дослідження, які розвивають уяву про економічну стійкість як особливий стан господарської системи – узагальнену властивість, що є інтегрованим втіленням цілісної сукупності якостей, забезпечуючи рівновагу системи в невизначеному ринковому середовищі. Так, О.А. Матушевська розглядає економічну стійкість підприємства як якісну характеристику господарюючого суб'єкта, що визначає спроможність системи реагувати через механізми адаптації, опору й уникнення негативних факторів впливу внутрішнього та зовнішнього середовища з метою збереження збалансованого процесу функціонування [1]. Дослідниця систематизувала характерні властивості поняття «економічна стійкість», що дає змогу визначити характеристику економічної стійкості в сучасних умовах господарювання як стан рівноваги підприємства; здатність адаптуватися до змін умов господарювання; до змін зовнішнього середовища зі збереженням своїх функцій; здатність системи (об'єкта), виведеного з рівноважного стану, самостійно повертатися в цей стан; зберігати свою цілісність й одержувати прибуток.

У дослідженнях В.А. Суміна зазначається, що економічна стабільність (рівновага) – це стан економічної системи, яка має бути збалансованою. Розвиток її здійснюється на основі зрівноважування двох різноспрямованих факторів (наприклад, попит і пропозиція, витрати і дохід). Рівновага може бути нестійкою – короткочасною, і стійкою – тривалою. Також під станом стабільності розуміють здатність економічної системи, що зазнала несприятливого відхилення за межі її припустимого значення, повернутися у стан рівноваги за рахунок власних ресурсів, позик, перепрофілювання виробництва тощо [2].

На думку О.М. Алімова, А.І. Даниленка, В.М. Трегобчука та деяких інших дослідників, окремі аспекти знаходяться в теорії стійкості соціально-економічних систем. Автори наголошують, що соціально-економічні системи можуть розвиватися за умови економічного зростання [3]. Водночас А.С. Філіпенко розглядає стійкий розвиток у двох аспектах: в широкому розумінні як тривалий економічний розвиток (як основа задоволення людських потреб), що ґрунтується на певних умовах і нормативах, та у вузькому значенні – стійкий розвиток означає створення суспільних благ для багатьох поколінь і дотримання визначальних передумов його здійснення [4]. У свою чергу П.В. Окладський розглядає економічну стійкість як відповідність (адекватність) параметрів стану системи (підприємства) стану зовнішнього та внутрішнього середовища, що забезпечує його ефективне функціонування в умовах впливів [5].

Дослідників цього напрямку об'єднує те, що всі вони трактують стан соціально-економічної системи як стійкий, якщо системі притаманна стабільність (здатність зберігати незмінність в обмеженому проміжку часу) і надійність, а також спостерігається рівновага всіх внутрішніх структур. Під стабільністю розуміємо здатність системи зберігати незмінність упродовж певного часу. Даний напрям відображає: комплексність вивчення внутрішніх і зовнішніх меж стійкості; структурний склад елементів, що забезпечує врахування різних сторін функціональної діяльності; визначення рівня властивостей елементів, які забезпечують надійність функціонування, тобто здатність об'єктів зберігати задані параметри, сприяти стабільному функціонуванню в необхідному режимі впродовж запланованого терміну.

Аналіз досліджень, проведених у даному напрямі, свідчить про те, що автори розглядають сутність стійкості через властивості соціально-економічної системи, які спроможні забезпечити системі стан рівноваги. Та обставина, що основні параметри розглядаються як постійні та незмінні, наводить на аналогію зі станом статичної рівноваги. На нашу думку, цей напрям досліджень має важливе значення, оскільки дає змогу обґрунтувати висновок про необхідність рівноваги, її особливе значення та визначальну роль у забезпеченні економічної стійкості соціально-економічної системи. Однак економічні відносини та господарські процеси соціально-економічної системи відбуваються неперервно, тому економічна стійкість не може обмежуватися лише аспектом статичної стійкості, тобто, залишатися лише у зафіксованому на визначений момент часу стані.

На відміну від структурного, процесно-поведінкового напрям об'єднує дослідження з вивчення економічної стійкості, яка припускає можливість змін. Дослідження з даного напрямку ґрунтуються на необхідності зміни основних величин і параметрів об'єктів внаслідок впливу збурюючих факторів без істотної зміни основних функцій. Економічна стійкість характеризується здатністю господарюючого суб'єкта досягати поставлених цілей за рахунок адаптивності (гнучкості), тобто спроможності змінюватися, забезпечуючи своєчасну й адекватну реакцію на відхилення, без коригування визначеної мети.

Підхід до управління з позицій процесу дає можливість системно пов'язати між собою функціональні напрями в діяльності підприємства, побудувати прозорі та зрозумілі схеми реалізації управлінських завдань, оцінити й оптимізувати ресурси, що використовуються.

Процесний підхід до управління економічною стійкістю передбачає розроблення й реалізацію управлінських рішень стратегічного та оперативного характеру, які забезпечують стабільне функціонування й розвиток підприємства. Такий підхід до управління економічною стійкістю підприємства зорієнтований на те, щоб розглядати не окремі його елементи чи функціональні ділянки, а відносно самостійні й окремі процеси або процесні блоки. Так, вітчизняний науковець

М.С. Кроленко визначає види економічної стійкості щодо системи показників залежно від факторів впливу. Щодо складових виробничо-економічного потенціалу автор поділяє стійкість на кілька: стійкість ціни в частині покриття витрат виробництва, виробнича стійкість у частині використання матеріально-технічних і трудових ресурсів типу «потужність», фінансова стійкість у частині одержання та використання грошових активів підприємства. Окрім цього, він розглядає економічну стійкість щодо етапів життєвого циклу підприємства як стійкість, очікувану на момент створення підприємства, а також одержану в процесі функціонування підприємства. Остання класифікація, яку визначає автор, стосується різних видів ринку: стійкість на ринку продукції, робіт і послуг, стійкість на ринку засобів виробництва, стійкість на фондовому ринку, стійкість на ринку капіталів.

О. Коцюба розмежував два види економічної стійкості – першого та другого роду. Він пояснює, що економічна стійкість першого роду означає здатність підприємства принципово зберігати себе на основі будь-якого допустимого варіанта реалізації свого функціонального призначення, а щодо другого роду – то підприємство зберігає себе за цільового рівня внутрішнього стану і ринкової позиції [7].

Водночас Н.В. Шандова виділяє два види економічної стабільності – статичну й динамічну. У фіксований момент часу економічна стабільність господарюючого суб'єкта є статичною стабільністю, а динамічна стійкість характеризує й оцінює розвиток підприємства в часі [8].

На думку Г.А. Махонько, доцільно виділити економічну стійкість через складові підсистем: сировинну, виробничу, фінансову, управлінську, маркетингову та інвестиційну [9]. Такі міркування ґрунтуються на тому, що в активі будь-якого підприємства є безліч ресурсів: фінансові, матеріальні, трудові, засоби виробництва й усі вони необхідні для функціонування підприємства, зокрема успішної фінансово-господарської діяльності. З урахуванням наведеної класифікації виділяють такі види економічної стійкості: фінансова; кадрова; техніко-технологічна; виробнича; інформаційна. З огляду на види діяльності щодо бухгалтерського обліку на підприємстві, а такими є операційна, фінансова та інвестиційна, можна поділити економічну стійкість на стійкість операційної діяльності (операційна стійкість); стійкість фінансової діяльності (фінансова стійкість); стійкість інвестиційної діяльності (інвестиційна стійкість). Водночас О.В. Ареф'єва і Д.М. Городянська [10, с. 84] визначають поняття «економічна стійкість» як комплекс властивостей організаційної, інноваційної, логічної, виробничої, фінансово-кредитної діяльності з урахуванням їх взаємодії і взаємовпливу, а також кількості продукції, що випускається, її новаторські властивості, науково-технічну розвиненість матеріальної бази, стабільність системи ресурсного забезпечення діяльності, розвиненість кадрового та інтелектуального потенціалів, наявність інноваційного менеджменту.

Погоджуємося з думкою економістів, які вважають, що стійкість є здатністю підприємства функціонувати у заданому напрямі, адаптуючись до мінливих умов зовнішнього середовища. На думку К.В. Слупян, економічна стійкість є ефективністю роботи усіх підсистем господарюючого суб'єкта: виробничо-комерційної, управлінської, фінансової, організаційної, функціонування яких спрямовано на стабільний розвиток підприємства та соціальний розвиток колективу в умовах динамічного зовнішнього середовища [11]. Основу цього напрямку досліджень становлять такі аспекти: послідовність стану руху, оцінка фактичних величин показників функціонування упродовж визначеного періоду часу; своєчасне виявлення відхилень від заданої траєкторії, оцінка ступеня та швидкості відхилень; формування адаптаційного періоду, який забезпечує умови досягнення заданого результату, акцент на виборі й оцінці засобів, які дають можливість створити умови для досягнення поставлених цілей.

Отже, узагальнюючи зазначене, можна дійти висновку, що економічна стійкість – це здатність соціально-економічної системи зберегти під впливом збурюючих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища рівноважний статистичний та динамічний збалансований стан усіх підсистем у процесі функціонування.

Зазначимо, що Х. Фрізевінкель стверджує, що стійкість підприємства забезпечується в основному такими факторами: значними обсягами виробництва, його диверсифікацією й розгалуженою системою збуту продукції [12]. За результатами дослідження фірм-лідерів з іншими представниками галузі П. Уайт визначила ключові фактори успіху, а саме: великі інвестиції у виробництво, маркетинг, науково-технічні дослідження та рекламу [13]. У загальному вигляді ці визначення є ширшими порівняно з попередніми, не зводяться винятково до певних економічних показників і дозволяють розглянути фактори конкурентних переваг підприємства, які забезпечують комерційний успіх на ринку в довгостроковій перспективі.

На нашу думку, тактична стійкість підприємства передбачає баланс між поточними ресурсними потребами і поточними ресурсними можливостями з урахуванням специфіки господарської діяльності та особливостей ринку. Водночас стратегічна стійкість, ураховуючи особливості внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, орієнтована на створення конкурентних переваг і забезпечує можливість функціонування підприємства у довгостроковій перспективі. Процес розвитку на основі сутнісних характеристик потребує ресурсів для своєї реалізації, отже орієнтований на зниження тактичної стійкості. При цьому даний процес передбачає вихід підприємства на якісно новий рівень, що повинно підвищувати стратегічну стійкість. На наш погляд, стійкий розвиток підприємства повинен

поєднувати ці різноспрямовані поняття та забезпечувати стратегічну стійкість за допустимого рівня тактичної стійкості.

Важливим критерієм стійкого розвитку підприємства зазвичай розглядають забезпечення оптимальної величини прибутку, достатньої для здійснення діяльності переважно на основі самофінансування та формування власного оборотного капіталу в обсягах, які дають змогу забезпечити темпи росту обсягу продажів. Однак прибуток як економічний показник відповідно до сучасної теорії управління не є кінцевою метою підприємства, бо його розраховують на основі бухгалтерської звітності і, відповідно, він орієнтований на виконання податкових функцій. Окрім того, не дозволяє враховувати потреби у фінансуванні, щоб забезпечити даний рівень прибутку, часову вартість грошових коштів і величину майбутнього прибутку та грошових потоків.

Отже, стійкий розвиток підприємства обумовлений станом зовнішнього та внутрішнього середовища та ґрунтується на встановленні компромісних значень різних параметрів діяльності, а також забезпечує стабільне надходження грошових коштів, що дає можливість підтримувати платоспроможність та підвищувати вартість підприємства. Необхідною умовою стійкого розвитку останнього є орієнтація на стратегічні цілі, які враховують внутрішні та зовнішні умови. Це дає підстави вважати, що стійкий розвиток підприємства, як процес, орієнтований на комерційний успіх у довгостроковій перспективі, що характеризується не одномоментною відповідністю заданому набору параметрів поточного стану підприємства, а є неперервним процесом, який сприяє досягненню стратегічних цілей.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнення наукових поглядів іноземних та вітчизняних дослідників свідчать, що, незважаючи на загальне визнання важливості досягнення стійкості економічних систем, ця проблема, зокрема і в аграрному секторі, досі залишається не вирішеною. Причинами цього слід вважати як багатогранність і динамічність трансформації сільськогосподарських товаровиробників, рівня їх розвитку, так і складність та багатоаспектність вирішення досліджуваної проблеми в контексті системно-відтворювального підходу. Зважаючи на це, для розкриття сутності економічної стійкості сільськогосподарських підприємств і формування ефективної системи її забезпечення необхідно уточнити термінологічний апарат та виділити складові.

По-перше, використання системного підходу до підприємства дає можливість розглядати його як складну та багатофункціональну систему, ефективна діяльність якої залежить від спрямованості процесу відтворення економічної стійкості в умовах зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. По-друге, структурний зміст методів та інструментів забезпечення економічної стійкості підприємства залежить від його галузевої специфіки та умов ділової активності.

Література

1. Матушевська О. Сутність та види економічної стійкості промислового підприємства [Електронний ресурс] / О. Матушевська. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11moaspp.pdf>
2. Сумин В.А. Устойчивость системы управления предприятием в условиях его экономической безопасности / В.А. Сумин // Материалы международной научно-практической конференции. – Донецк: Дон. НТУ, 2001. – С. 159-162.
3. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : монографія / О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. В. Микитенко, В. М. Трегобчук [та ін.] ; під ред. акад. НАН України С.І. Пиріжкова, акад. УААН В. М. Трегобчука. – К. : Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
4. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку / А. С. Філіпенко. – К. : Знання України, 2003. – 400 с.
5. Окладский П.В. Соотношение понятий экономической несостоятельности и устойчивости предприятий / П.В. Окладский // Лесной журнал. – 2000. – № 5–6. – С. 176–180.
6. Кроленко М.С. Система показників економічної стійкості промислового підприємства [Електронний ресурс] / М.С. Кроленко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2011_3/35.pdf
7. Коцюба О.С. Механізм та аналітико-інструментальні засоби забезпечення економічної стійкості підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / О.С. Коцюба. – К., 2009. – 20 с.
8. Шандова Н.В. Оцінка загальної стійкості розвитку промислового підприємства / Н.В. Шандова // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С. 169–173.
9. Мохонько Г.А. Економічна стійкість підприємств видавничо-поліграфічної галузі: підходи до оцінювання [Електронний ресурс] / Г.А. Мохонько. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_1/Mokhonko_109.htm.

10. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8(86). – С. 83–90.
11. Слупян К.В. Виробничий потенціал як чинник забезпечення сталого розвитку підприємств бурякоцукрової галузі України / К.В. Слупян // Вісн. Білоцерківського держ. аграр. ун-ту. – 2009. – № 65. – С. 71–79.
12. Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 7. / Гунин В. Н., Баранчев В. П., Устинов В. А., Ляпина С.Ю. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 328 с.
13. Уайт П. Управление исследованиями и разработками / П. Уайт ; под ред. Д. Н. Бобрышева. – М. : Экономика, 1982. – 160 с.

References

1. Matushevskaya, O. (2011), "The essence and types of economic stability of industrial factories", available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11moaspp.pdf> (access date December 01, 2016).
2. Sumin, V.A. (2001), "Sustainability of enterprise management system in conditions of its economic security", *Materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Proceedings of the international scientific and practical conference], Don. NTU, Donetsk, Ukraine, pp. 159-162.
3. Alymov, O.M., Danylenko, A.I., Mykytenko, V.V., Trehobchuk, V.M. et al. (2005), *Ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: instytutsionalne ta resursne zabezpechennia* [Economic development of Ukraine: institutional and resource provision], monograph, Obiednanyi in-t ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 540 p.
4. Filipenko, A.S. (2003), *Tsyvilizatsiini vymiry ekonomichnoho rozvytku* [Civilizational dimension of economic development], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 400 p.
5. Okladskiy, P.V. (2000), "Ratio of concepts of economic insolvency and sustainability of enterprises", *Lesnoy zhurnal*, no. 5–6, pp. 176–180.
6. Krolenko, M.S. (2011), "System of indexes of economic stability of industrial enterprise", available at: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2011_3/35.pdf (access date December 01, 2016).
7. Kotsiuba, O.S. (2009), "The mechanism and tools of providing of the enterprise economic stability", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Kyiv, Ukraine, 20 p.
8. Shandova, N.V. (2006), "Evaluation of the overall sustainability of development of industrial enterprise", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 9, pp. 169–173.
9. Makhonko, H.A. (2009), "Economic sustainability of enterprises of the publishing and polygraphic branch: approaches to the assessment", available at: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_1/Mokhonko_109.htm. (access date November 28, 2016).
10. Arefieva, O.V. and Horodianska, D.M. (2008), "Economic sustainability of the enterprise: essence, constituents and its security measures", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 8(86), pp. 83–90.
11. Slupian, K.V. (2009), "Production potential as a factor ensuring of sustainable development of enterprises sugar-beet industry of Ukraine", *Visn. Bilotserkivskoho derzh. ahrar. un-tu*, no. 65, pp. 71–79.
12. Gunin, V.N., Barancheyev, V.P., Ustinov, V.A. and Lyapina, S.Yu. (1999), *Upravleniye innovatsiyami: 17-modulnaya programma dlya menedzherov «Upravleniye razvitiyem organizatsii». Modul 7* [Managing Innovation: the 17-modular program for managers "Management of organization". Module 7], INFRA-M, Moscow, Russia, 328 p.
13. White, P. (1982), *Upravleniye issledovaniyami i razrabotkami* [Management of research and development], Ekonomika, Moscow, Russia, 160 p.

Рецензент: д.е.н., професор Білоцерківського національного аграрного університету О.М. Варченко